

K ZOUHAROVĚ DESKRIPTČNÍ TEORII VÝZNAMU VLASTNÍCH JMEN

Jiří RACLAVSKÝ

Před nedávnem publikoval Marián Zouhar knihu *Podoby referencie* ([Zouhar 2004]), která byla příznivě recenzována J. Peregrinem¹ i mnou². Dovolil jsem si již tehdy vyjádřit určitou pochybu nad Zouharovou deskriptční teorií významu vlastních jmen, nicméně byly určité důvody, proč nerozvinout polemiku právě v dané recenzi, už kvůli rozsahu a povaze úvah, které nabraly zde prezentovanou podobu. Dodávám, že deskriptční teorie významu vlastních jmen je prezentována v Zouharově knize v kapitole šesté a to jako doplněk zkoumání převážně pragmatického jevu reference singulárních termínů.³

Deskriptční teorie významu vlastních jmen. Totožnost významu dvou různých výrazů a to mezi vlastním jménem „N“ a jmennou (nominální) deskripcí „jediný nositel jména ‚N‘“ ve světě razí proponent *nominální deskriptční teorie, NDT*, Kent Bach ([Bach 1981], s. 271, [Bach 1987], s. 135). Historicky první, kdo takovouto teorii uvažoval, byl už Bertrand Russell (srov. alespoň [Russell 1927]), ale jen pro případ vlastních jmen s historickou a fiktivní referencí; na všechna vlastní jména tuto teorii vztáhl pouze dočasně v článku „Poznání založené na obeznamenosti a poznání založené na deskripci“ ([Russell 2001]). K Russellovu postoji prezentovaném v [Russell 2001] se připojil William Kneale ([Kneale 1962]).^{4, 5}

Zouhar vybudoval svou deskriptční teorii významu vlastních jmen v návaznosti na Jerrolda Katze ([Katz 2001]) a podobně jako Bach také Zouhar uvádí tento návrh – jak lze usoudit z jím prezentovaných příkladů – pro význam jak vlastních jmen prezentních (jmen současných osob), tak historických jmen (jmen s historickou referencí), ba dokonce i jmen s fiktivní referencí.⁶ Takto bychom

¹ [Peregrin 2005].

² [Raclavský 2005a].

³ M. Zouhar ovšem sám upozornil: „[tato teorie] představuje jen návrh a sám ji nepokládám za definitivní“ ([Zouhar 2004], s. 11).

⁴ Proti Russellovi a Knealemu posléze vystoupil Saul A. Kripke v *Naming and Necessity* ([Kripke 1972]).

⁵ Uplatněním kripkeánského modálního argumentu jsem napadl nominální deskriptční teorii a její obhajobu Loarem a Bachem v [Raclavský 2005b].

⁶ Zouharův návrh je ovšem modifikací Katzova návrhu: „věc, která je nositelem jména ‚u‘“; zatímco Katz formuloval obrat pro vlastnost individuí (nositelů jména μ může být více), Zouhar trvá na deskripci, která poukazuje pouze k jednomu individuu.

měli coby význam jména ‚Jaakko Hintikka‘ význam deskripce:⁷

jediný nositel jména ‚Jaakko Hintikka‘

Pro úplnost zde citujeme podstatnou část Zouharovy definice deskripční teorie významu vlastních jmen:

Pokud existuje konvence κ , na základě které je výraz μ vlastním jménem individua I v jazyce J (μ referuje na I v J ; I je nositelem μ v J), μ vyjadřuje ... význam totožný s významem deskripce „jediný nositel ‚ μ ““ (kde „ μ “ je vlastním jménem výrazu μ). (s. 198)⁸

V tomto příspěvku budu diskutovat na základě mnou uvažovaného teoretického pozadí Zouharovu deskripční teorií významu vlastních jmen; shledám, že tak, jak je jím formulována, je Zouharova teorie reference do značné míry teorií domyšlenou a kompaktní. Námitky, které budu v polemické části svého textu vznášet, se týkají jistě intuitivní nevhodnosti této (vlastně pragmatické) teorie pro sémantické zkoumání jazyka; v závěru pak ukáži neschopnost postihnout určité nekorektní inference.

Teoretické pozadí

Protože teoretizování o sémantice singulárních termínů nepatří k jednoduchým intelektuálním záležitostem a bývá též velmi nejasno v základních otázkách pojetí jazyka, bude víc než vhodné explicitně uvést teoretické pozadí, jak je chápáno v (česko-slovenském kontextu populární) Transparentní intenzionální logice (TIL), která precizně odlišuje význam empirických a význam neempirických výrazů (na rozdíl od neempirických výrazů jsou empirické výrazy takové, že jejich reference závisí na faktuálním stavu světa). Díky těmto rozlišením se pak pokusíme ukázat, jaké povahy je Zouharův tzv. nositel jména, tzv. výrazová reference, vztah pojmenování, tzv. p-jméno, nv-jméno, np-jméno.

Předně je třeba říci, že ontologicky vzato jsou v TIL *individua* prvky univerzadomeny (tedy typu ι). *Vlastní jména* (i individuové deskripce), jakožto ideální (nikoli fyzické) znaky, tedy znaky coby *type* (v peirceovském smyslu), jsou také vystihnuty jako prvky jisté abstraktní množiny a po vzoru Tichého návrhu je řadím do množiny reálných čísel (typu τ).⁹

Kromě denotátů *vlastních jmen*, jimiž jsou *individua*, dalším druhem entit, o kterých můžeme uvažovat v prostředí sémantiky v souvislosti s vlastními jmé-

⁷ Zouhar tedy vyznačuje zmiňování, ale ne vždy důsledně, ne systematicky: jestliže uvádí deskripční formu, uvádí jméno (přesněji jeho zástupce) obvykle s jednoduchými uvozovkami: jediný nositel jména ‚ μ ‘; v instanci této formy ovšem leckdy uvádí jméno v uvozovkách dvojítych. Tato mírná nedůslednost sice nemusí způsobit problém, nicméně já budu vždy psát uvozovky jednoduché.

⁸ Takto vyznačené odkazy jsou vždy odkazy na [Zouhar 2004].

⁹ Srov. [Tichý 1986], s. 264 – 267 nebo [Tichý 1988].

ny, jsou nějaké elementární procedury. Pavel Tichý ve svém vrcholném spise ([Tichý 1988]) učinil historicky patrně první explikaci významu vlastního jména v tom smyslu, že významem je konstrukce nazývaná *trivializace* (značená „ 0X “, kde „ X “ je konstanta zastupující výraz přirozeného jazyka). Získáváme tak *označovací schéma významu a denotace vlastních jmen*:

výraz	→	význam	→	denotát
vlastní jméno	→	trivializace	→	individuuum

V případě, že singulárním termínem je *individuová deskripce*, významem je konstrukce druhu *uzávěru* (značená obecně „ $\lambda w \lambda t$ [...*wt*...]“). Denotátem, tedy tím, co tato konstrukce-procedura konstruuje, je (parciální) funkce z možných světů a časových okamžiků do individuí (objekt typu $\iota_{(w)}$), tedy *individuový úřad* (odkazujeme přinejmenším na [Tichý 1988]). Označovací schéma významu a denotace *individuových deskripcí* je následující:¹⁰

výraz	→	význam	→	denotát
individuová deskripce	→	uzávěr	→	individuový úřad

Referenci individuových deskripcí (i z hlediska terminologie) formuloval P. Materna (srov. např. [Materna 1998]) jako vztah mezi výrazem-deskripcí a hodnotou denotovaného individuového úřadu v aktuálním světě a časovém okamžiku; tuto hodnotu budu nazývat *referent* (např. referentem výrazu „nejvyšší hora“ je Mt. Everest).¹¹ Schématem *denotace a reference individuových deskripcí* je:

výraz	→	denotát	→	referent (v aktuální světě a čase)
individuová deskripce	→	individuový úřad	→	individuuum

Zatímco vztahy mezi výrazem a významem, či mezi výrazem a denotátem, jsou vztahy sémantické, tak vztah reference, tedy vztah mezi výrazem a referentem, je vztahem spadajícím mimo oblast sémantiky, neboť určit referent nějaké deskripce je záležitostí empirického zkoumání.

Jak je tomu však s *referencí vlastních jmen*? P. Materna je názoru, že v případě vlastních jmen (ovšem nikoli personálních) není vhodné rozlišovat jejich denotaci a referenci (srov. [Materna 1998], s. 118). Ovšem my tuto referenci stanovíme: referentem vlastního jména je individuuum a to nezávisle na možných světech a časových okamžicích. Schématem *denotace a reference vlastního jména* na argumentu aktuálního světa a časového okamžiku:

výraz	→	denotát	→	referent (v aktuální světě a čase)
vlastní jméno	→	individuuum	→	individuuum

¹⁰ Pozn.: Pokud má konstrukce vyjádřená deskripcí sloužit k získání hodnoty daného úřadu v určitém možném světě a časovém okamžiku, tvoří tu složku konstrukce druhu kompozice, která je aplikována na konstrukce-proměnné možných světů a časových okamžiků (konstrukce je supponována *de re*).

¹¹ Podotkněme, že ne pro všechny možné světy a časové okamžiky může být přiřazena hodnota-individuum určitému individuovému úřadu, intenze jsou totiž parciální funkce.

Tato reference je díky totálnosti zobrazení z vlastních jmen do referentů – což nijak neovlivňuje stav světa a času – zjevně dosti nezajímavá, srovnáme-li ji s referencí individuových deskripcí; jinak řečeno: *reference vlastních jmen je zcela bezprostřední, zatímco reference deskripcí je zprostředkována významem deskripce.*

Povšimněme si, že – je-li jazyk chápán jako synchronně daný znakový systém – existuje relace, kterou bychom mohli pracovní nazvat relací „jmenování se“. Touto je obousměrná (neempirická) relace mezi vlastním jménem a individuem:

vlastní jméno → individuum

V této souvislosti si formulujeme následující dvě skutečnosti. a) Fixní doména. TIL respektuje z klasické logiky mezi jiným i axióm identity. Platným důsledkem axiómu identity, $\forall x (x=x)$, je formule (tvaru) $\exists x (x=a)$, kde podvýraz „a“ je (nějaké) vlastní jméno a to označuje (nějaké) individuum; veškerá individua jsou takto dána jako existující. Žádné neexistující individuum v důsledku axiómu identity není – formule $\neg \exists x (x=a)$ tvoří s uvedeným platným důsledkem axiómu identity spor. Jako by právě toto vedlo desítky filosofů k tvrzení, že existence není vlastností individuí. Fixní doménou je tedy doména, jejíž kardinalita je stále táž.¹² b) Danost všech vlastních jmen. Uvědomme si ještě jednu důležitou věc – ačkoli se nám zdá, že při přiřazování jména nějaké jednotlivině („pokřtění“) můžeme zdánlivě vytvořit jakékoli jméno, kreativita nespočívá v tvorbě vlastního jména, pouze v jeho výběru. Důvodem je to, že veškerá vlastní jména jsou již všechna a priori dána – jsou to řetězce znaků nad jednotlivými abecedami přirozených jazyků coby znakových systémů.¹³

Interpretace Zouharovy terminologie

Zouharova terminologie vykazuje ve srovnání s naší terminologií na jedné straně rozdíly, na druhé straně ovšem i shody. V této sekci budu diskutovat obojí a dále uvedu zcela specifickou Zouharovu terminologii.

a) Pro Zouhara je to, co jsme doposud chápali jako vlastní jméno, pouze sekvence písmen, tedy zřejmě to, co mívá označovat jako *g-jméno*, *gramatické jméno*. Sám za vlastní jména považuje v první řadě jména, z nichž každé bylo *zavedeno* jakožto vlastní jméno určitého individua („pokřtění“). Takto se g-jména dostávají do kategorie skutečných *pravých vlastních jmen*, *p-jmen*. Další skupinu vlastních jmen podle Zouhara tvoří jména, která byla nějakým mluvčím zaváděna podobným způsobem, leč akt reference při zavádění z nějakých důvodů selhal (například pojmenuji-li osobu, která teď stojí za dveřmi, „Julián“, reference

¹² Aby bylo zabráněno vzpouzení filosofické intuice, uvádíme, že v mnoha případech, kdybychom chtěli říci o někom, že „existuje/neexistuje“, stačí říci prostě „žije/nežije“. Koncepte fixní domény je v přímém protikladu ke koncepci měnících se domén („varyng doma-ins“), které pro potřeby modální logiky propagoval např. Saul Kripke a mnozí další.

¹³ Mimo jiné je těchto řetězců-jmen nekonečně mnoho.

nemusí být uskutečněna, pokud za dveřmi nikdo není). Takováto jména nazývá Zouhar *nepravá vlastní jména, np-jména*.¹⁴ Ve skupině g-jmen však zůstávají (bez „transformace“ do jiné kategorie) jména, která nemají, neměly a neměly mít (žádný uživatel jazyka jím nechtěl nikoho vyčlenit) nositele-individuum, tedy *nv-jména, nevlastní jména*. Zouhar nás opakovaně uvědomuje o tom, že *nv-jména* vlastně vůbec nejsou jména, a že proto je nejde v jazyce vůbec použít ([Zouhar 2004], např. s. 87, s. 201).¹⁵ Definice vlastního jména zní:

výraz μ je syntaktické vlastní jméno právě tehdy, když μ je sémantické vlastní jméno právě tehdy, když μ je referující vlastní jméno (s. 79).

Dovolím si korekci obratu „když μ je referující vlastní jméno“ obratem „když μ má být referující vlastní jméno“, protože mezi jména, která mají sémantiku, můžeme zařadit kromě p-jmen i np-jména.

b) Zouhar dává najevo, že pojmenování je kontingentní záležitostí, neboť zavedení nějakého jména mohlo být uskutečněno různou přiřazovací konvencí:

určitě je náhodné, že individuum I se pojmenovalo jménem μ : mohla se zavést jiná konvence, která tomuto individuu přiřadila jméno ν (s. 200).

Být pojmenován vlastním jménem je tedy jistě empirickou věcí. Otázku, kterou nechám zatím otevřenu, je, jak jen může být p-jméno navzdory nahodilosti pojmenování designátorem rigidním (znakem, který referuje na určitý objekt konstantně bez ohledu na stav světa).

c) Důležitým důsledkem Zouharových distinkcí je, že:

když nemáme v jazyku výraz „Mhambhara“, nemůžeme mít ani jeho jméno „Mhambhara“ (to však neznamená, že nemůžeme mít jméno *sekvence písmen* – nešlo by však o jméno vlastního jména!) (s. 202).

Upozorňuji, že „mít v jazyku“ znamená pro Zouhara „mít zavedeno pomocí nějaké konvence“; což se v případě g-jména (přesněji *nv-jména*) „Mhambhara“ nestalo, proto podle Zouhara nemůžeme mít v jazyce ani jeho jméno ‚Mhambhara‘, ani fráze jakou je třeba deskripce „nositel jména ‚Mhambhara‘“.¹⁶

d) Obraťme se k sémantice vlastních jmen. Podle Zouhara je:

Akt zavedení vlastního jména je *předsémantický* (s. 79).

Tedy dokud není jméno zaváděno, nemá žádnou sémantiku, tu má až po vykonání reference, takže:

¹⁴ Obecněji: tato jména by měla mít korelát, ale v aktuálním světě a čase ho nemají.

¹⁵ Domnívám se, že rozlišení p-jmen, *nv-jmen* a *np-jmen* je významným Zouharovým přínosem pro teorii reference.

¹⁶ Jazyk je tedy pro Zouhara souborem pouze významuplných výrazů.

teorie významu je potřebná jen pro p-jména, tedy pro ty jména, které na něco referují (s. 87).¹⁷

Důvodem pro to, aby byla uvažována sémantika np-jmen, jako třeba Sherlock Holmes, je potřeba mít sémantickou entitu příslušející takovému jménu jakožto součást sémantické entity příslušející pravdivým či nepravdivým větám jako třeba „Sherlock Holmes je detektiv“ (srov. [Zouhar 2004], s. 164).

e) Diskutujeme nyní otázky spjaté s individuí, nositeli jmen. Například Zouhar uvažuje případ věty jako:

Mhambhara neexistuje (s. 202).

přičemž jméno Mhambhara není jménem nikoho (dle Zouhara jde o tzv. nevlastní prázdné jméno, nv-jméno). Nemít v empirickém světě referent je případ i jiných jmen, což podle Zouhara neznamena, že příslušná individua nejsou v univerzu-doměně:

... Mhambhara se nenachází v univerzu. Takto uvažovat však není možné, neboť jsme omezovali právě tím, co je v univerzu – v univerzu je všechno. Nachází se v něm stejně jako Sherlock Holmes i tak jako Immanuel Kant, přestože neexistují v úzkém smyslu existence zde a nyní ve skutečném světě (s. 202).

Zouhar se tu evidentně shoduje s naším pojetím, podle něhož je univerzum (apriori) dáno, doména je fixní, v univerzu jsou prostě všechna individua.

f) Navazujeme hned Zouharovým tvrzením:

Jméno „Immanuel Kant“ má referent, ale ten už neexistuje v tom smyslu, že zemřel, zanikl (to však neznamena, že jméno přestalo mít nositele) (s. 202).

Podle Zouhara má jméno „Immanuel Kant“ stále referent a to bez ohledu na stav světa a časový okamžik. Zde by mohla být viděna jistá shoda naší reference vlastního jména se Zouharovu „výrazovou referencí“. Ve skutečnosti je zřejmě výrazová reference omezením naší reference jen na případ p-jmen, tedy jmen zavedených do jazyka:¹⁸

... vlastní jméno μ referuje na individuum I právě tehdy, když existuje mluvčí, který vlastním jménem pojmenoval I. (s. 112).

Zamysleme se ještě nad druhou částí onoho tvrzení, čili nad tím, co je podle Zouhara nositel jména. Zdálo by se, že je to něco neempirického – individuum (s tím, že nositel jména je neempirický objekt lze snad souhlasit¹⁹). To však ale neznamena, že vlastnost „být nositelem jména „ μ ““ je také neempirická. Nositelem nějakého jména se přece individuum stane od zavedení vlastního jména, což je kontingentní záležitost (nikoli nutná); tato vlastnost je tedy vskutku empirická.

¹⁷ Pozn.: opět modifikujeme (kvůli np-jmémům) obrat „na něco referují“ na obrat „na něco měla referovat“.

¹⁸ U této příležitosti poznamenávám, že Zouhar striktně odlišuje výrazovou referenci od intencionální reference, reference jen mluvčím zamýšlené, intendované.

¹⁹ Pro takovéto pojetí argumentuji v [Raclavský 2006].

g) Význam (potažmo denotaci) deskripcí Zouhar nezkoumá, neboť – jak sám říká ([Zouhar 2004], s. 19) – pro důležitost tohoto tématu by mu nemohl věnovat dostatečnou pozornost; navrhuje čtenáři zvolit si pro toto svou oblíbenou teorii, např. teorii Tichého (což jsem učinil já).

h) Podobně jak zastánci TIL, i Zouhar uvažuje, že vztah mezi deskripcí a aktuální hodnotou deskripce (referentem), reference, není sémantický vztah:²⁰

(výrazový) referent deskripce není třeba pokládat za sémantickou entitu a vztah (výrazové) reference za sémantický vztah, ačkoli je třeba uznat, že sémantický obsah výrazu má zásadní vliv na výběr referenta výrazu (s. 47).

Polemika s deskripční teorii významu vlastních jmen

Znovu si připomeňme, že věta jako:

J = to jediné x pojmenované ‚J‘

je empirickým, nikoli nutným výrokiem (srov. b) ze sekce „Interpretace Zouharovy terminologie“. *„Být pojmenován nějak“ je přece jistě něco empirického, mít tento deskripční atribut je tedy kontingentní (empirickou) záležitostí. Daná věta pouze říká, že v daném možném světě a čase je individuum J referentem deskripce „to jediné x pojmenované ‚J‘“. Je proto velice překvapivé, že podle Zouhara je jmenná deskripce – stejně tak jako vlastní jméno – rigidní designátor:*

nejen vlastní jméno μ je rigidní designátor, ale je jím i deskripce „jediný nositel ‚ μ ‘“ (s. 199).

protože prý nemůže referovat k jinému individuu, než k jakému má referovat:

Důvod, proč „jediný nositel ‚ μ ‘“ je rigidně referující deskripce spočívá v tom, že jméno μ nemůže mít jiný referent, než ve skutečnosti má, tedy v tom, že μ je rigidní designátor (s. 200).

Jmenná deskripce bude totiž vždy referovat na nositele-individuum zmíněného jména:

Deskripce „jediný nositel ‚ μ ‘“ tedy bude vždy referovat na nositele μ ... (s. 200).

Jmenná deskripce bude referovat rigidně, tedy ve všech možných světech:

Pokud μ je jméno individua I, „jediný nositel ‚ μ ‘“ bude deskripcí I ve všech možných světech, neboť μ je jménem I ve všech možných světech (s. 200).

Připomeňme si, že podle Zouharovy teorie jméno μ neexistuje jakožto jméno, není vlastním jménem, dokud není zavedeno spolu s (třeba neúspěšnou) referencí. Od takového okamžiku však referuje za všech okolností a „na věky věků“ zcela rigidně. A rigidně referuje jen na to jedno individuum z aktu zavedení. Zdá-li se, že referuje na nějaké jiné individuum než toto, tak k tomuto individuu ve skutečnosti referuje jiné (byť třeba syntakticky shodné) jméno (toto jiné jméno

²⁰ Je sice možné, že Zouharův pojem výrazové reference deskripcí je celkově odlišný, nicméně v tom zásadním je shoda.

musíme odlišovat). Proto i deskripce „jediný nositel „ μ ““ referuje prý rigidně, neboť – jak se nám Zouhar snaží naznačit – do okamžiku zavedení jména μ nemohla nijak fungovat, neboť podvýraz „ μ “ nemohl jmenovat jméno μ a to zas individuum jím pojmenované.

Podle nás jméno „Immanuel Kant“ také referuje bez ohledu na stav světa a časový okamžik; z hlediska synchronně daného jazyka se tedy vlastní jméno chová zcela rigidně. Podle Zouhara ovšem referuje jméno „Immanuel Kant“ až od okamžiku zavedení tohoto jména, tedy až od jeho „napojení“ na individuum (tato záležitost je to záležitost pragmatická a nikoli sémantická). A tedy když nemáme g-jméno zavedeno v jazyce jako p-jméno (či alespoň np-jméno), tehdy toto g-jméno není „skutečným“ vlastním jménem. Otázka, která mi zde vyvstává je, jak mají mluvčí vědět, že dané jméno vlastně není „skutečným“ („významplným“) jménem.²¹ Sémantika jistě nesmí zohledňovat, že nějaký uživatel jazyka se možná rozhodl k pragmatické akci, při níž se pokusil g-jménu určit empirický referent.

Další otázkou je, co se děje, obsahuje-li jmenná deskripce g-jméno, které není ani p-jménem, ani np-jménem. Protože žádné individuum není oním g-jménem pojmenováno, zřejmě nerefereuje na žádné individuum. Ovšem zavedením např. jména „Immanuel Kant“ má deskripce „jediný nositel jména „Immanuel Kant““ nepochybně referovat („to single out“) k referentu-individuu vlastního jména (p-jména) „Immanuel Kant“. Leč to je zcela empirická záležitost, věc stavu světa a času, deskripce „jediný nositel jména „Immanuel Kant““ je tak jistě empirickým výrazem. Všimněme si ale, že před situací zavedení vlastního jména „Immanuel Kant“ tato jmenná deskripce nerefereovala k ničemu, po zavedení jména však referuje na Kanta. Různost v referenci je ale typická vlastnost empirických (tj. ne-rigidních) deskripcí; proto nelze souhlasit s tím, že jmenná deskripce je rigidní designátor (rigidně referující k Immanuelu Kantovi-individuu), jak tvrdí Zouhar.²² Usuzuji proto, že by akceptace Zouharových myšlenek o pragmatice jazyka ve věci reference neměla ovlivnit náš náhled na sémantiku jazyka.²³

Zbývá mi uvést další avizovaný bod, který se týká neschopnosti deskripční teorie odhalit určitá nekorektní odvození. Prozkoumejme platnost dvou zajíma-

²¹ Ba co víc, je-li mi dáno jméno „Immanuel Kant“ či „Mhambhara“ v izolaci – bez informace, zda ho nějaký mluvčí zavedl pojmenováním či nikoli –, myslím si prostě, že je to nějaké vlastní jméno.

²² Např.: „výrazy ‚Immanuel Kant‘ a ‚jediný nositel jména ‚Immanuel Kant‘“ jsou rigidní designátory a referují na to stejné“ ([Zouhar 2004], s. 210).

²³ Pro podporu tohoto stanoviska je třeba učinit ještě jedno zjištění. Užívání a hlavně formování jazyka mluvčími v průběhu vývoje je jistě prvotnější sémantice jazyka, která je jimi ustavována. Jenže při zjišťování sémantiky jazyka jakožto daného synchronního znakového systému je postup formulování sémantiky tohoto jazyka generalizací z pragmatiky nevhodný.

vých úsudků diskutovaných M. Zouharem ([Zouhar 2004], s. 203); tyto úsudky z ilustračních důvodů mírně modifikujeme. Nejdříve mějme úsudek:

JFK se zapletl s Normou Jean Baker.
Marilyn Monroe = Norma Jean Baker.

∴ JFK se zapletl s Marilyn Monroe.

Intuitivně vzato zde závěr z premis jistě vyplývá, úsudek je korektní. Pokud je druhá premisa chápána jako vyjádření totožnosti denotátu jmenovaného dvěma jmény (z nichž jedno je coby přezdívka jménem alternativním), pak jsou *oprávněny i substituce salva veritate; tato jména jsou prostě jmény alternationími*. (Nazvěme druh faktu, o němž pojednává druhá premisa, kodenotací. Z kodenotace plyne i koreference.)

Zkusme si však do takovéhoho úsudku chápaného ve smyslu dosadit za jména ‚Marylin Monroe‘ a ‚Norma Jean Baker‘ Zouharem navrhované výrazy pro významové ekvivalenty vlastních jmen, totiž příslušné jmenné deskripce:

JFK se zapletl s jediným nositelem jména ‚Norma Jean Baker‘.
Jediný nositel jména ‚Norma Jean Baker‘ je jediný nositel jména ‚Marilyn Monroe‘.

∴ JFK se zapletl s jediným nositelem jména ‚Marilyn Monroe‘.

Povšimněme si teď druhé premisy – podle mnohých z nás je tato věta o skutečnosti, že ten, kdo náhodou splňuje první deskripci, je totožný s tím, kdo náhodou splňuje druhou deskripci, tedy o *koreferenci* těchto dvou deskripcí. Podobně jako v případě proslulého příkladu „Jitřenka = Večernice“ jde o zajímavý empirický fakt (dané deskripce i jimi denotované úřady jsou různé a proto mohou nikoli kodenotovat, ale nanejvýš jen koreferovat). *Substituce jsou však oprávněné a to z toho důvodu, že a) podle reportéra pronášejícího daný úsudek, je JFK ve vztahu s jistým individuem, na které onen reportér poukazuje prostřednictvím jmenné deskripce „jediný nositel jména ‚Norma Jean Baker““, b) reportér prohlašuje, že (aktuálně) je individuum, které je referentem deskripce „jediný nositel jména ‚Norma Jean Baker““, totožné s individuem, které je referentem „jediný nositel jména ‚Norma Jean Baker““; c) protože substitucí pomocí těchto deskripcí reportér nezměnil objekt (zde nějaké individuum), k němuž má (údajně) JFK vztah, daný úsudek je korektní, závěr proto vyplývá z premis.²⁴*

Zamysleme se ale nad úsudkem s „propozičními postoji“ (tyto věty chápeme jako postoje k propozicím, nikoli k propozičním konstrukcím):

JFK si myslí, že se zapletl s jediným nositelem jména ‚Norma Jean Baker‘.
Jediný nositel jména ‚Norma Jean Baker‘ je jediný nositel jména ‚Marilyn Monroe‘.

∴ JFK si myslí, že se zapletl s jediným nositelem jména ‚Marilyn Monroe‘.

²⁴ V možném světě a čase, kdy je pravdivá první premisa, ale závěr je nepravdivý, tedy JFK je připisován – prostřednictvím deskripce – postoj k jinému individuu, než jak je tomu v první premise, jednoduše neplatí premisa druhá; nenastává takto, že by závěr byl nepravdivý při současné pravdivosti obou premis.

Je korektní i tento úsudek? Ukáži, že nikoli: a) reportér zde JFK připisuje vztah k jedné určité propozici, kterou denotuje „vnořená“ věta; b) dále reportér prohlašuje větu o náhodné koreferenci; c) *v závěru však reportér JFK připisuje vztah k určité propozici, která je ale naprosto odlišná od propozice denotované vnořenou větou první premisy.* (A to přes náhodnou skutečnost, že tyto propozice mají v nějakém možném světě a čase stejnou pravdivostní hodnotu; tyto propozice jsou prostě různé proto, že referenty jmenných deskriptcí, které se podílí na určení daných dvou propozic, mohou být různé.) *Substituce pomocí jmenných deskriptcí tudíž nesmí být povoleny.*

Dokáže však deskripční teorie významu vlastních jmen vystihnout nekorektnost tohoto úsudku? *Podle deskripční teorie významu vlastních jmen je druhá premisa o dvou rigidních designátorech, které bez ohledu na stav světa a časový okamžik referují k témuž individu* ([Zouhar 2004], s. 200).²⁵ *Substituce se tedy jeví být oprávněny. Jenže tento úsudek korektní není, což tedy znamená upadnutí v paradox analýzy (ten vzniká z neadekvátní logické analýzy výrazů podílejících se na vyplývání).*²⁶ Zejména tento příklad selhání v podchycení korektní inference mne vede k odmítnutí deskripční teorie významu vlastních jmen coby sémantické teorie.

Závěrem: Jsou tací mezi námi, kteří mají vždy skeptické podezření, když se tvrdí, že nějakou entitu (zde význam vlastního jména) lze redukovat na jinou entitu (zde význam jmenné deskripce). Cena za ontologickou redukci se i v případě deskripční teorie významu vlastních jmen jeví příliš vysoká.²⁷

*Katedra Filosofie
Masarykova univerzita
A. Nováka 1, 602 00 Brno
raclavsk@phil.muni.cz*

LITERATURA

- BACH, K. (1981): What's in a Name. *Australasian Journal of Philosophy* 59, 371 – 386.
BACH, K. (1987): *Thought and Reference*. Clarendon Press, Oxford – New York.
KATZ, J. (2001): The End of Millianism: Multiple Bearers, Improper Names, and Compositional Meaning. *The Journal of Philosophy* 98, 3, 137 – 166.

²⁵ V této premise takto nejde jen o náhodnou koreferenci, ale vyloženě o kodenotace.

²⁶ Upadnutí v paradox analýzy se překvapivě nepříhodilo vynálezci pojmu rigidní referencie, S. Kripkemu. To však proto, že vlastní jméno jako Jitřenka chápal naráz jako „nálepku“ a „deskripci“ (pro bližší souvislosti srov. Raclavský, Jiří (2000): Modality identity a případ Venuše, *ProFil* 1, 4, http://profil.muni.cz/04_2000/raclavsky_modality.html).

²⁷ Neobejdeme se tedy bez svébytné teorie významu vlastních jmen, která chápe význam vlastních jmen jako soběstačnou entitu (snad nejlépe jako Tichým navrženou trivializaci).

- KNEALE, W. (1962): Modality, De Dicto and De Re. In: Nagel, E. – Suppes, P. – Tarski, A. (eds.): *Logic, Methodology and Philosophy of Science. Proceedings of the 1960 International Congress*. Stanford UP, Stanford, 622 – 633.
- KRIPKE, S. A. (1972): Naming and Necessity. In: Harman, G. – Davidson, D. (eds.): *Semantics of Natural Language*. D. Riedel Publishing Co, Dordrecht – Boston.²⁸
- MATERNA, P. (1998): *Concepts and Objects*. Acta Philosophica Fennica, Helsinki.
- PEREGRIN, J. (2005): Marián Zouhar: Podoby referencie. *Filosofický časopis* 53, 2, 320 – 322.
- RACLAVSKÝ, J. (2005a): Marián Zouhar: Podoby referencie. *Organon F* 12, 1, 112 – 116.
- RACLAVSKÝ, J. (2005b): Argumenty proti nominální deskripční teorii. *ProFil* 6, 1, http://profil.muni.cz/01_2005/raclavsky_argumenty_proti_ndt.pdf.
- RACLAVSKÝ, Jiří (2006): Individua vs. jednotliviny. (V recenzním řízení *Filosofického časopisu*).
- RUSSELL, B. (1927): *Problémy filosofie*. Čin, Praha.²⁹
- RUSSELL, B. (2001): Poznání založené na obeznamenosti a poznání založené na deskripci. *Filosofický časopis* 49, 5, 754 – 770.³⁰
- TICHÝ, P. (1986): Indiscernibility of Identicals. *Studia Logica* 45, 257 – 273.³¹
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Walter de Gruyter, Berlin – New York.
- ZOUHAR, M. (2004): *Podoby referencie*. Iris, Bratislava.

²⁸ Slovenský preklad – Kripke, S. (2002): *Pomenovanie a nevyhnutnosť*. Bratislava: Kalligram.

²⁹ Původně Russell, B. (1912): *The Problems of Philosophy*. London: Williams and Norgate; New York: Henry Holt and Company.

³⁰ Původně Russell, B. (1910-1911): Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description, In: *Proceedings of the Aristotelian Society*.

³¹ Přetištěno ve Svoboda, V. – Jespersen, B. – Collin, Ch. (eds.) (2004): *Pavel Tichý's Collected Papers in Logic and Philosophy*. Dunedin: Otago UP, Praha: Filosofia.